

ORTA İXTİSAS TƏHSİLİNDƏ PEDAQOJİ TEKNOLOGİYALARIN ROLU

Bəyimxanım Məmmədova,

Təhsil İnstitutunun Təhsil nəzəriyyəsi şöbəsinin

böyük elmi işçisi

E-mail: memmedova49@mail.ru

Açar sözlər: müəllim hazırlığı, təhsilin keyfiyyəti, innovativ təlim metodları, təfəkkür məktəbi, pedaqoji texnologiya.

Ключевые слова: подготовка учителей, качество образования, инновационные методы обучения, школа мышления, педагогическая технология.

Key words: training of teachers, the quality of education, innovative teaching methods, school of thinking, educational technology.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra bir çox sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də köklü islahatlar həyata keçirilir. Bu islahatların keçirilməsində məqsəd elm və texnikanın sürətli inkişafı nəzərə alınmaqla, təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək və qabaqcıl ölkələrin təhsil sisteminə inteqrasiyasını təmin etməkdir. Bununla əlaqədar təhsilin məzmununa, müəllim hazırlığına yenidən baxılması zərurəti yaranmışdır. Məqsəd müasir dövrə uyğun hərtərəfli inkişaf etmiş, bilikli, səriştəli, keçmiş irsi yaşadıb, bu günün reallığını görüb, gələcəyi təsvir edən insan hazırlamaqdır.

“Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” da “səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsil məzmununun yaradılması”nı əsas hədəf kimi götürür. Bunun üçün təhsilin keyfiyyəti mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsilin keyfiyyəti kimin nəyi necə öyrətməsindən asılıdır. Strategiyada göstərilir: “Təhsilalanın savadlı və səriştəli şəxs kimi formalaşması, müəllimin təsiri və akademik bacarığından, tədris təcrübəsindən və peşəkarlıq səviyyə

yəsindən xeyli asılıdır”. Eyni zamanda, strategiyanın ikinci istiqaməti təhsil sahəsində insan resurslarının modernləşdirilməsi, yəni innovativ təlim metodlarını tətbiq edən səriştəli, peşəkar müəllimlərin formalaşdırılmasını nəzərdə tutur. Qabaqcıl ölkələrin təcrübəsindən aydın olur ki, müəllimin səriştəlilik və peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsində interaktiv təlim metodlarından səmərəli istifadənin rolu böyükdür.

Şəxsiyyətin inkişafı müasir təlimin əsasını təşkil edir. Təlim-tərbiyə prosesində tələbələrin (məktəblilərin) psixi, əqli inkişafı, bilikləri onların tətbiqi mexanizmləri və şəxsiyyətinin ümumi xassələrinin inkişafı formasında meydana çıxır. Burada məqsəd tədris prosesində yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə fənlərin tədrisinin təkmilləşdirilməsi modelinin qurulmasıdır, çünki yeni pedaqoji təlim texnologiyalarının tədris prosesinə gətirilməsi, onlardan səmərəli istifadə olunması yolu ilə tələbələrin (şagirdlərin) məntiqi təfəkkürünü, idrak qabiliyyətini inkişaf etdirmək, onlara düşüncəni, müstəqil əqli nəticələr çıxartmağı öyrətmək kimi təlim qarşısında duran mühüm

vəzifələri həll etmək mümkündür. Təlim-tərbiyə prosesində inkişafetdirici təlim prinsipinin və yeni təlim metodlarının tətbiqi təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə müsbət təsir göstərir.

İnteqrasiya məktəb direktoru və müəllimlər tərəfindən həyata keçirilir. Müəllim dərslər hazırlaşarkən mövzunun məzmununa, fənlərə və elmlərə, ictimai (sosial) mədəni dəyərlərin müqayisəli təqdimatına da istinad edir. Belə bir inteqrasiya ağıl, intellektin inkişaf etdirilməsini ön plana keçirir, tələbələrdə dünya haqqında təsəvvür yaradır. İnteraktiv təlimin məqsədlərindən biri də tələbələri (şagirdləri) əqli və fiziki cəhətdən daha da inkişaf etdirərək dünya görüşlü şəxsiyyət kimi formalaşdırmaqdır. Bu halda “interaktiv yanaşma” təlim prosesinə dəyişiklik gətirir. Dərsdə inteqrasiya müəllimin nəzəri, metodiki, psixoloji, pedaqoji və ümumi hazırlığından, dərsləri necə planlaşdırmasından, müəllim təfəkkürünün, düşüncə tərzinin itiliyindən asılıdır.

Respublikamızın tanınmış pedaqoqları, məktəbşünaslar, müəllimlər pedaqoji təlim texnologiyaları ilə bir sıra zəruri məsələlərin izahına xüsusi diqqət yetirirlər. Bu baxımdan Ə.Paşayev və F.Rüstəmovun “Təlim texnologiyasının struktur və funksional komponentləri” mövzusunda məqaləsi çox mühüm nəzəri və praktiki əhəmiyyət kəsb edir: “Praktiki mənada pedaqoji texnologiya dedikdə, həm də qarşıya qoyulmuş məqsəddə uyğun bilik, bacarıq, vərdiş və münasibətləri formalaşdırmaq, onlara nəzarəti həyata keçirtmək üçün əməliyyatlar komplekti başa düşülür.

Pedaqoji texnologiyada müəllimin fəaliyyətini aşağıdakı funksional komponentlərə ayırmaq olar: qnostik (idraki), layihələşdirici, konstruktiv, təşkilatçılıq və kommunikativ (ünsiyyət) komponenti. Beləliklə, müəllimin təlim texnologiyalarını aşağıdakı əməliyyatlar təşkil edir: *bilikləri toplamaq (əldə etmək) üçün əməliyyatlar; təlimin, təhsil-tərbiyənin məqsədlərini layihələndirmək üçün əməliyyatlar; təlim, təhsil-tərbiyə prosesini təşkil etmək üçün əməliyyatlar; bilikləri kommunikatorlardan (müəllimlərdən) şagirdlərə ötürmək üçün əməliyyatlar*. Deməli, bu sahədə yeni təlim texnologiyalarının rolu, yeri və quruluşu ilə bağlı cəhətlər xüsusi olaraq öz əksini tapmışdır. Bu isə təlimin inkişafetdirici istiqaməti ilə sıx bağlıdır, çünki müxtəlif mərhələli

əməliyyatlar da nəticə etibarlı ilə biliklər sisteminə, dünyagörüşün formalaşmasına zəmin yaradır. A.Mehrabov, Ə.Abbasov, Z.Zeynalov və R.Həsənovun “Pedaqoji texnologiyalar” əsəri problemin aktuallığı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Burada pedaqoji texnologiyaların sosial mahiyyəti geniş planda öz həllini tapmışdır. V.T.Lixaçova görə texnologiya təlim-tərbiyə vasitələrinin pedaqoji-psixoloji quruluşunun forma, metod, üsul və yollarının məcmusu olub, prosesin təşkilati-metodiki alətidir: “Pedaqoji texnologiya psixoloji-pedaqoji xüsusiyyətlərin məcmusu olub, təlim-tərbiyə vasitələrinin həyata keçirilməsində forma, metod, vasitə və yollarının tam şəkildə xüsusiyyətini müəyyənləşdirir”. Yeni pedaqoji təlim texnologiyaları həm də əməkdaşlıq təlimi sistemi kimi kollektivin əlbir işinə arxalanan vahid bir didaktik ideologiyaya istinad edən təlimin prinsipləri və konsepsiyasının məcmusudur. Yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqi prosesində təlimin başlıca ideyası nəyi isə birlikdə icra etmək yox, qarşılıqlı öyrənməkdir. Deməli, yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqi təlimdə başlıca şərt kimi tələbə fəaliyyətinin interaktivliyini ön plana çəkir.

Müəllim əməyinin səmərəli təşkilində pedaqoji texnologiyaların rolu həmişə özünü əks etdirir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində pedaqoji texnologiyaların tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir və müəllimin elmi-nəzəri və praktik hazırlığında əsas rol oynayır. Müəllim hazırlığının ən mühüm tələblərindən biri də pedaqoji texnologiyaların mənimsənilməsidir. Müəllim yeni təlim texnologiyalarından səmərəli istifadə etmək üçün tədris proqramlarını (kurikulumları), pedaqogikanın yeni sahələrini, elektron resurslarını və s. mütəmadi olaraq izləməlidir.

Yeni pedaqoji təlim texnologiyalarından səmərəli istifadə etmək üçün müəllim fəal təlimin sadə modelini ehtiva edən komponentlərin (təlimin məzmunu, üsulları, öyrədici mühit, monitoring və qiymətləndirmə) mahiyyətini, nəzəri, elmi, praktik əsaslarını bilməli, öyrənməli və əməli fəaliyyətində düzgün istifadə etməlidir. Müasir müəllimin pedaqoji hazırlığı yeni informasiyalarla şərtlənərək inkişafı daim qabaqlamalılmalıdır. Bunun üçün yenilikləri bilmək, anlamaq, tətbiq və təhlil etmək lazımdır. Müasir dövrdə müəllimlər tədqiqatçılıqla seçilməli,

pedaqoji fəaliyyətə yaradıcı yanaşmalıdırlar. Bu günün müəllimi həm də klassik təcrübəyə söykənməklə yanaşı, qabaqcıl təcrübələr əsasında işini qurmalı, təhsil texnologiyalarına münasibətdə açıq siyasət yeritməlidir. Q.K.Selevko “Müasir təhsil texnologiyaları” adlı tədqiqatında texnologiyaları aşağıda göstərilən formada qruplaşdırır: pedaqoji prosesdə şəxsi oriyentasiya əsasında pedaqoji texnologiyalar; öyrənlərin fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi və fəallaşdırılması əsasında pedaqoji texnologiyalar; təbii vasitələr texnologiyası (özünü inkişaf texnologiyası); inkişafetdirici təlim texnologiyası və s. Q.K.Selevko texnologiyaların təhlilini və təsvirini verməklə onların strukturunu da göstərir: sistematikliyin qəbul edilməsinə müvafiq olaraq hazırkı pedaqoji texnologiyanın eyniləşdirilməsi (ixtisaslaşdırılmış sistem); texnologiyanın adı, əsas keyfiyyətin əksi, prinsipial ideya, təlim-tərbiyə proseslərinin modernləşdirilməsi istiqamətləri əsasında təlimin qəbul edilən sisteminin mahiyyəti; konseptual hissə (rəhbər ideyanın qısa təsviri, fərziyyə, texnoloji prinsiplər, dərkətmə imkanları, onun şərh edilməsi və funksiyaları); təhsilin məzmununun xüsusiyyətləri; prosessual xüsusiyyətlər; proqram-metodik təchizat.

H.Əhmədovun “Pedaqogika” adlı dərs vəsaitində isə tətbiq sahəsinə, fəlsəfi əsasə, psixi inkişafa və digər sahələr üzrə texnologiyalara fərqli baxılır: pedaqoji münasibətlərin humanistləşdirilməsi və demokratikləşdirilməsi əsasında aparılan pedaqoji texnologiya; şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılması və intensivləşdirilməsi əsasında pedaqoji texnologiyalar; təlim prosesinin təşkilinin səmərəliliyi və idarə edilməsi əsasında qurulan pedaqoji texnologiyalar; təbiətə uyğunluq, milli pedaqogikanın metodlarından istifadə və uşağın təbii inkişaf prosesinə söykənən təbiətə uyğunluq, təlim, savadlılıq tərbiyəsi və digər texnologiyalar; alternativ metodlar; müəllif məktəbi. Daha sonra N.V.Bordovskoyun “Müasir təhsil texnologiyaları” adlı dərs vəsaitində isə pedaqoji texnologiyaların mahiyyəti, məzmunu və xarakterik xüsusiyyətləri geniş şəkildə araşdırılır, həmçinin təlim texnologiyaları ilə təhsil texnologiyalarının ümumi və fərqli cəhətləri göstərilir. Vəsaitdə təhsil texnologiyasının ənənəvi və innovasiya,

interaktiv, informasiya, kommunikativ, humanitar və təlim texnologiyaları, həm də modul, problemli və kontekst təlim, əməkdaşlıq texnologiyası, dialoq formasında seminar və debat texnologiyasının növləri işıqlandırılmışdır.

Təhsil texnologiyaları təhsilverənlərlə təhsilalanların qarşılıqlı əməkdaşlığı, tədris prosesinin layihələndirilmiş, müəyyənləşdirilmiş strukturunun reallaşdırılmasını və təhsil sahəsindəki yenilikləri, təhsilalanlara humanist yanaşma, təhsil prosesində iştirakçıların fəallaşdırılmasını və yeni təlim texnologiyalarının yaranmasını zəruri edir. Yeni təhsil texnologiyalarını belə təsnif etmək olar. İnteraktiv təhsil texnologiyaları təhsilalanların fəallaşmasına yönəldilən təlimə üstünlük verir. Burada müəllim bələdçi rolunda çıxış edir, problemin həlli tələbələrin fəallaşdırılması zamanı baş verir. Ənənəvi təhsil yaddaşa əsaslanır və burada təfəkkür əsas götürülür. İnformasiya təhsil texnologiyaları, kommunikativ təhsil texnologiyaları, müəllim-tələbə, tələbə-müəllim münasibətlərinin formalaşmasında əhəmiyyətli yer tutur, tədrisdə işgüzar münasibətin formalaşmasına səbəb olur, tələbələrin fərdi imkanlarını, bacarıq və qabiliyyətini üzə çıxardır, müəllimin məsuliyyətini artırır. Humanitar təhsil texnologiyaları ali təhsili başa vurduqdan sonra aldığı ixtisasdan, işlədiyi sahədən asılı olaraq mütəxəssisdə zəruri milli və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılmasını təmin edir.

Dünya təcrübəsinin öyrənilməsi təhsildə innovasiyaların uğurlu tətbiqində başlıca amil kimi dəyərləndirilməlidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinin 90 illik yubileyində demişdir: “Biz inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsini bilirik və görürük ki, o ölkələr, sözün əsl mənasında inkişaf edir ki, orada təhsilin səviyyəsi yüksəkdir. Biz çalışırıq ki, Azərbaycanda bu sahəyə daim diqqət göstərilsin, praktiki tədbirlər görülsün, həm təhsil sisteminin maddi-texniki bazası gücləndirilsin, eyni zamanda, ən önəmlisi təhsilin keyfiyyəti artsın. Həm orta, həm də ali məktəblərdə bu proses ardıcılıqla, vahid sistem şəklində aparılmalıdır və aparılır”. Konseptual səciyyə daşıyan tələbələrin reallaşdırılması təhsilimizin dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təhsil sisteminə inteqrasiyasına təminat verəcəyinə inanırıq.

Innovasiya anlayışının mahiyyəti dərk olunmadıqda, onun təhlili, tərkibi və dəyərləndirilməsində müəyyən çətinliklər meydana çıxır. “Innovasiya” termini latın dilində “innovato” sözündən olub, “yeniləşmə” və “yaxınlaşma” deməkdir. Innovasiya yüksək səmərəliliyə malik yeniliyin tətbiqi, insanın intellektual fəaliyyətinin, kəşfinin, ixtirasının son nəticəsi kimi şərh olunur. Innovasiya fəaliyyətinin nəticəsi yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul (iş, xidmət), texnoloji proses, həmçinin ictimai münasibətlərin müxtəlif sahələrində təşkilati-texniki, maliyyə-iqtisadi və digər hallar hesab edilir. Təhsildə innovasiyanın reallaşdırılması, məhz qeyd olunan xüsusiyyətlərin bu sahəyə tətbiq olunması ilə bağlıdır. Pedaqoji təhsilin İKT əsasında innovativ inkişaf layihələrinin hazırlanması və icrası zəruri maliyyə dəstəyi olmasa mümkünsüzdür. Bu, müasir tələblərə cavab verən müəllim kadrlarının hazırlanması üçün zəruridir.

Təhsilin informasiyalaşdırılması elə bir prosesdir ki, burada beynəlxalq təcrübə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Lakin bu təcrübəni olduğu kimi ölkəmizdə tətbiq etmək mümkün deyil. Burada zaman, məkan və imkan amilləri nəzərə alınmalıdır. Rusiya Federasiyasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiyalaşdırılması prosesində pedaqoji təhsil müəssisələri mühüm rol oynayır. Respublikamızda da orta təhsilin (eləcə də orta ixtisas, ali və ilk peşə-ixtisas təhsilinin) informasiyalaşdırılması istiqamətində pedaqoji təhsil müəssisələrinin böyük perspektivləri var. Məlum olduğu kimi, bu təhsil pillələrinin hər birinin inkişafı üçün xüsusi dövlət təhsil proqramları təsdiq edilmiş, icrasına maliyyə vəsaiti ayrılmışdır. Bu inkişaf hər bir təhsil pilləsində proqramların mühüm tərkib hissəsi kimi təhsilin informasiyalaşdırılmasına xidmət edir. Milli təhsilin informasiyalaşdırılması prosesinin strateji-konseptual, elmi-metodiki, resurs, kadr təminatı problemlərinin həllində pedaqoji institutların potensialını yüksəltməklə, bu sahədəki problemləri həll etmək olar. Ölkəmizdə pedaqoji elmlər üzrə olan alimlərin böyük qismi ali pedaqoji təhsil müəssisələrində çalışır.

Orta ixtisas təhsili üzrə kurikulumlar hazırlanarkən hər bir istiqamət üzrə dövlət tələbini müəyyənləşdirən konseptual sənəd olmalıdır.

Bundan əlavə, hər ixtisas və tədris olunan hər bir fənn üzrə ayrıca kurikulum sənədləri hazırlanmalıdır. Beləliklə, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, dövlət tələbi olmadan fənlərin məzmununun qiymətləndirilməsi və təlim strategiyalarını müəyyən etmək mümkün deyil. Fənn kurikulumlarının tələbyönlü və nəticəyönlü olması, integrativ mahiyyət kəsb etməsi, bu prinsiplər əsasında hazırlanacaq dərslərlərin tamamilə yeni formatda tərtibi ixtisas müəllimlərindən yaradıcı münasibət tələb edir.

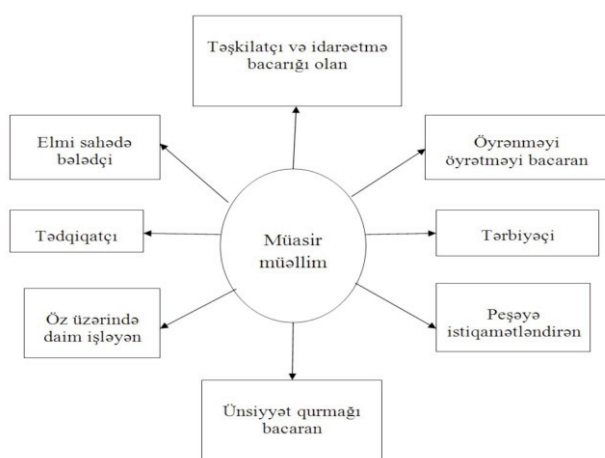
Şərqi İngiltərə Universitetinin professoru, təhsil üzrə beynəlxalq məsləhətçi Rob Mak Braydın və Bakı Dövlət Universitetinin professoru, təhsil üzrə Milli Məsləhətçi Aydın Kazımzadənin müəllim hazırlığı ilə bağlı yekun hesabatında təklif olunan “Təhsilin əsasları” fənninin inkişaf etdirilməsi və onun müəllim hazırlığının bütün istiqamətlərində tətbiq edilməsi Azərbaycanın Avropaya integrasiya etməsi, ümumiyyətlə, sürətlə dəyişən dünyaya uyğunlaşması üçün təhsildə humanist və demokratik baxışların daha da inkişaf etdirilməsi baxımından da faydalı və vacibdir.

“Müəllim hazırlığının müasir problemləri: texnologiya, təhsil və inkişaf” mövzusunda III Beynəlxalq elmi konfransın plenar iclasında çıxış edən təhsil naziri Ceyhun Bayramov sürətlə inkişaf edən Azərbaycanda təhsil sisteminin insan kapitalının inkişafı çağırışlarına cavab verməsi istiqamətində yeni hədəflərin müəyyənləşdirilməsinə və təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılmasına ehtiyac duyulduğunu bildirmişdir. Bu baxımdan ölkə prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” adlı sənəd mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Həmin konseptual sənəddə ölkəmizdə beynəlxalq standartlara cavab verən təhsil sisteminin inkişaf istiqamətləri və başlıca hədəfləri dəqiq şəkildə müəyyənləşdirilmişdir. Müəllim hazırlığı, ixtisasartırma və müəllimlərin işə qəbulunda ölkəmizin aparıcı mütəxəssisləri və beynəlxalq ekspertlər cəlb olunmuşdur. Təhsil Nazirliyi tərəfindən ümumtəhsil məktəblərinə müəllimlərin işə qəbulu sahəsində beynəlxalq təcrübəyə uyğun yeni mexanizmin tətbiqinə başlanılmışdır. Bu

mexanizmin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, müəllim kadrlarının seçilməsi və yerləşdirilməsi elektron müraciət, elektron imtahan, elektron yerləşdirmə vasitəsi ilə həyata keçirilir.

Azərbaycanda təhsil infrastrukturunun əsaslı şəkildə yeniləşdirilməsi, məzmun islahatları, yeni nəsil dərsləkləri, yeni qiymətləndirmə sisteminin tətbiqi sahəsində əldə olunmuş nailiyyətlər təhsilin keyfiyyətinə təsir edən başlıca amillərdən biridir. Müəllimlərin peşəkarlığının artırılmasına nail olmadan təhsil sahəsində uğurlu nəticələr əldə etmək mümkün deyil. Daim yeni biliklər əldə etmək həvəsi, öyrənmək və özünü təkmilləşdirmək səyləri, mənəvi inkişaf müəllimin əsas xüsusiyyətləri olmalıdır. Bütün bunlar müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətində beynəlxalq təcrübəyə uyğun yeni mexanizmlərin tətbiqini zəruri edir.

Nəticədə, müasir müəllim necə olmalıdır, sualını belə cavablandırma bilirik:

ƏDƏBİYYAT

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 1993, 2009.
2. Abbasov A.N., Pedagogika (orta ixtisas məktəbləri üçün dərs vəsaiti). Bakı: Mütərcim, 2010.
3. Kərimov Y.Ş., Təhsilin aktual problemləri, Bakı: Mütərcim, 2007.
4. Mərdanov M.C., Azərbaycan təhsili dünən, bu gün, sabah. Bakı, Təhsil, 2006.
5. Mərdanov M.C., Azərbaycan təhsili yeni

inkişaf mərhələsində. Bakı: Çarşıoğlu, 2009.

6. Mahmudov M. Dünyada və Azərbaycanda təhsil sistemi. Bakı, 2005.
7. Mahmudov M. Dünyada təhsil sistemləri. Bakı, 2014.
8. Mehrabov A.O., Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı, 2007.
9. Əhmədov H. Pedagogika (dərs vəsaiti). Bakı, ABU, 2006.
10. Селевко Г. Современные образовательные технологии. М.Академи, 1998.
11. "Современные образовательные технологии" учебное пособие (коллектив авторов; под ред. Н.В.Бордовской, 2-е издание, стер.– М.: КНОРУС, 2011.

B.Mammadova

Role of teaching technics in secondary education

Summary

The article reflects the high value of quality improvement of education, the requirements for the teacher in student-centered education. The article states the importance of interactive teaching methods, positive results on the use of ICT in educational process.

Studies of outstanding scientists in this field, requirements for the modern teacher are defined in the article.

Б.Мамедова

Роль педагогических технологий в среднем образовании

Резюме

Статья отражает высокое значение повышения качества образования, требования к учителю в личностно-ориентированном образовании. На первый план выдвигается важность интерактивных методов обучения, образовательных технологий в воспитательно-образовательном процессе, положительные результаты по применению ИКТ в учебе.

Исследуются работы выдающихся ученых в этой сфере, определяются требования к современному учителю.